

Л.В. Саловська, канд. екон. наук, В.О. Липчанський, канд. пед. наук.
Кіровоградський національний технічний університет

Доходи сільського населення – проблеми та перспективи

В статті розглянуто "доходи сільського населення", як економічну категорію та автономний специфічний об'єкт регулювання. Визначено розмір сукупних грошових доходів для забезпечення мінімальних потреб сільського населення та розраховано їх перспективний розмір.

трудові ресурси, інформаційне забезпечення, аграрний сектор, ринок праці, перспективний прогноз, доходи сільського населення, регулювання, очікуванні надходження (ex-ante), фактичні надходження (ex-post)

Доходи населення є традиційним об'єктом досліджень науковців, що пов'язано з безпосереднім впливом доходів населення на соціально-економічну та політичну ситуацію у суспільстві. Це зумовлює пріоритетний напрямок формування системи методів і механізму регулювання доходів населення будь-якої країни.

З сучасних українських вчених питання регулювання доходів населення досліджували: Дем'яненко В., Мандибура В., Скрипниченко М., Саблук П.Т., Дем'яненко М.Я., Кісіль М.І., Дієсперов В. С., Колот А.М., Тимофеев В., Микитенко І.А., Фільштейн Л.М., Бондар І.Б., Бандур С.І., Богиня Д.П., Заяць Т.А., Турчінов О.В., Лоцінін М., Чистов С.М., Никифорова А.Є., Михасюк І., Алексейчук В.А., Стецюк П.А., Опарін В.М. та інші.

Слід зазначити, що питання, яке розглядається, не обмежується кордонами української держави. Науковими проблемами регулювання доходів займалось і займається досить велике коло вчених далекого та близького зарубіжжя, а саме: П.Самуельсон, Лестер К.Т., Макконел К.Р., Брю С.Л., Свенсон Бу, Форд Г., Фридмен М., Еклунд К., Едхард Л., Ерхард Л., Кейнс Дж. К., Маршалл А., Хікс Дж., Бурак П.І., Подузов А.А., Кукушкіна Д.К., Ржаніцина Л., Волгін Н.А., Соколінський В., Волкова Г., Мігранова Л., Рімашевська Н., Кабаліна В., Кларк С, Рувинська Л.М., Бородніна Ф.М., Саркісян Г.С., Райцін В.Я., Чепурін М.Н., Кіселева Е.А.

Але, залишається дискусійним питанням щодо особливостей регулювання доходів сільського населення та їх прогнозного розрахунку.

Метою написання даної статті є уточнення категорії "доходи сільського населення" та їх прогнозний розрахунок з метою подальшої оптимізації регулювання .

Доходи населення – одна з основних економічних і фінансових категорій, притаманних кожному суспільству. Поняття доходів походить від латинського *financia* (французською – *finance*) [4] і є однією із найбільш складних в економічній науці. Рівень доходів населення свідчить про рівень розвитку суспільства і у ринковій економіці визначає бюджет домогосподарств. Ця категорія відноситься до важливих засобів мотивації та стимулювання високоефективної трудової діяльності. Вивченню цього питання приділяється увага вчених уже понад двісті років, але і сьогодні існують різні точки зору, щодо тлумачення категорії "доходи населення".

Так, Скляревська В.А. вважає, що "доходи населення – це частина національного доходу, що використовується населенням для споживання й накопичення"[11].

Д.е.н. професор Фінансової академії при уряді Росії Соколинський В.М. визначає, що “доходи - це сукупність усіх фінансових коштів, які отримує людина для подальшого витрачання їх на оплату матеріальних благ, які дозволять забезпечити їй певний рівень життя. Доходи, як правило, це результат економічної діяльності” [12].

Досить повне визначення доходів дається в Большом экономическом словаре під редакцією А.Н. Азрімін'яна, а саме: ”доход населення, особистий включає в себе усі види грошових та натуральних доходів, що отримує населення у вигляді винагороди за роботу по найму, від особистого підсобного господарства; що отримуються від індивідуальної трудової діяльності; грошові надходження, отримані у вигляді пенсій, стипендій та допоміг, а також доходи від фінансово-кредитної системи” [3]. Отже доходи населення формуються значною мірою через функціонуючі у державі найбільш важливі фінансові механізми.

“Доход, особистий (за змістом еквівалентний доходу фізичної особи) – складається з отриманих фізичною особою коштів і матеріальних благ. В особистий доход враховуються усі кошти, що отримані фізичною особою, як на основному місці роботи, так і на додатковому, доход від підприємницької діяльності, доход від цінних паперів, вкладів та депозитів” [3].

Широке застосування знайшла також концепція Дж. Хікса, згідно з якою: ”доход необхідно визначати як максимальну суму, яку можна витратити протягом певного часу і в той же час зберегти на кінець цього періоду капітал, що був спочатку” [6]

З усіх вище перерахованих визначень, на нашу думку, найбільш повна характеристика категорії доходів населення дається у визначенні професора Фінансової академії при Уряді Росії В.М.Соколинського. Але, вважаємо за доцільне, в цьому визначенні підкреслити, такі моменти:

- визначити, що мова йде саме про “доходи населення, особисті”;
- додати до “фінансових коштів” матеріальні, оскільки доходи можуть приймати вигляд як перших так і других;
- зауважити, що це відбувається на протязі визначеного проміжку часу і в цей же час необхідно зберегти на кінець цього періоду капітал, що був спочатку.

Враховуючі ці чинники, ми пропонуємо застосовувати наступне визначення категорії доходи сільського населення:

доходи сільського населення - це сукупність фінансових коштів, інших матеріальних ресурсів і нематеріальних активів, які отримують жителі сільської місцевості для подальшого їх витрачання з метою забезпечення певного рівня життя за конкретно визначений проміжок часу, збереження і накопичення їх особистих капіталів і капіталу домогосподарств.

Крім того, на нашу думку, при визначенні категорії “доходи сільського населення” доцільно враховувати дослідження англійського економіста Дж. Хікса, який поділяє доходи на дві категорії:

- перша категорія доходів охоплює потік надходжень, який є регулярним і очікуваним (ex-ante);
- друга категорія – потік фактичних надходжень (ex-post).

На думку Дж. Хікса, при проведенні аналізу доцільніше віддавати перевагу першій категорії (ex-ante), тому що вона більш відбиває поведінку домогосподарств. Але, на нашу думку, це доцільно лише у випадку із закордонними країнами. Що стосується сільського населення України, то тут ніде нерозвинені кредитні відносини на ринку споживчих товарів, їх домогосподарствам притаманно витрачання лише отриманих коштів, залишаючи при цьому ще певні заощадження. Тому для України більш доцільно, на наш погляд, використання саме другої категорії (ex-post).

Запропоновані уточнення дозволять більш повно визначити категорію “доходи сільського населення”, що є передумовою оптимізації вимірювання їх базового рівня з метою перспективного розрахунку та подальшого регулювання.

Слід зазначити, що забезпечення здоров'я всіх членів суспільства через проведення відповідних регіональних і національних стратегій, є основою політики Європейського регіону на двадцять перше сторіччя [5]. Розмір доходу населення є найвагомим фактором, що зумовлює здоров'я нації. Низькі рівні доходів зумовлюють незадовільний стан здоров'я, який насамперед пов'язаний з бідністю. Відмінності в доходах корелюють з коливаннями значень в показниках захворюваності, інвалідності і смертності на всіх рівнях соціальної ієрархії. При зростанні диференціації у рівнях доходів ризик незадовільного стану здоров'я у осіб, що знаходяться на нижчих ланках ієрархії, збільшується.

На рисунку 1 подано вплив різних детермінант на здоров'я людини.

Фактори груп 2, 3 та 4 корелюють з рівнем доходів, першої групи - пов'язані зі спадковістю та статеві - віковими особливостями. Тому, при обґрунтуванні перспективного рівня доходів необхідно враховувати перший рівень детермінанти, як найбільш впливовий і непов'язаний з рівнем доходів.

Крім того, розподіл доходів є важливим фактором, що впливає на суспільну згоду. В суспільствах, що мають суттєву диференціацію в рівнях доходів, спостерігається більш високий рівень насильства і злочинності. Життєві негаразди впливають і на психологічний стан людини, що в свою чергу, підриває її здатність виконувати притаманні їй функції. Отже, проблему різниці в рівнях доходів необхідно розглядати з точки зору перспективи, враховуючи наявність певних соціальних благ для різних груп населення, пріоритетну увагу приділяючи прошаркам населення з низькими рівнями доходів.

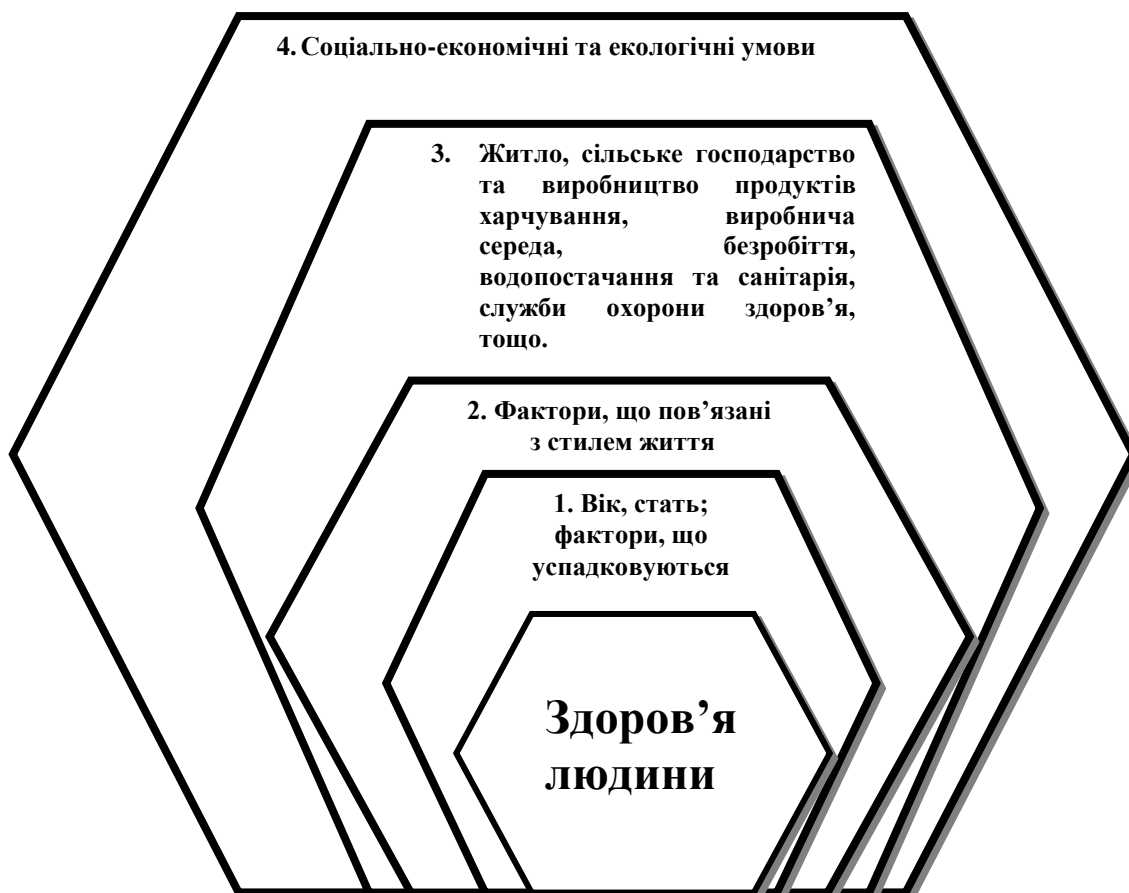

Рисунок 1 - Основні фактори, що впливають на здоров'я людини

Зазначені на рис. 1 фактори враховувалися при обґрунтуванні перспективного рівня доходів сільського населення Кіровоградської області.

У розрахунках прогнозних показників доходів сільського населення Кіровоградської області використано фактичні дані динаміки заробітної плати у сільському господарстві за період 1997 - 2001 рр. (табл. 1.).

Таблиця 1- Середньомісячна заробітна плата робітників і службовців у сільському господарстві Кіровоградської області, грн.

Роки	1997	1998	1999	2000	2001
Зарплата	79,30	83,84	96,09	107,87	142,41

Розрахунок моделі динаміки і прогнозу заробітної плати для сільського населення Кіровоградської області здійснено за допомогою програмного забезпечення Stadia. Графічне зображення отриманої моделі, яка є простою регресією і відбивається лінійним рівнянням $y = 56,83 + 15,02 * x$ (де x – роки), на рис. 2 (виконане в MS Excel за даними, що отримані в Stadia).

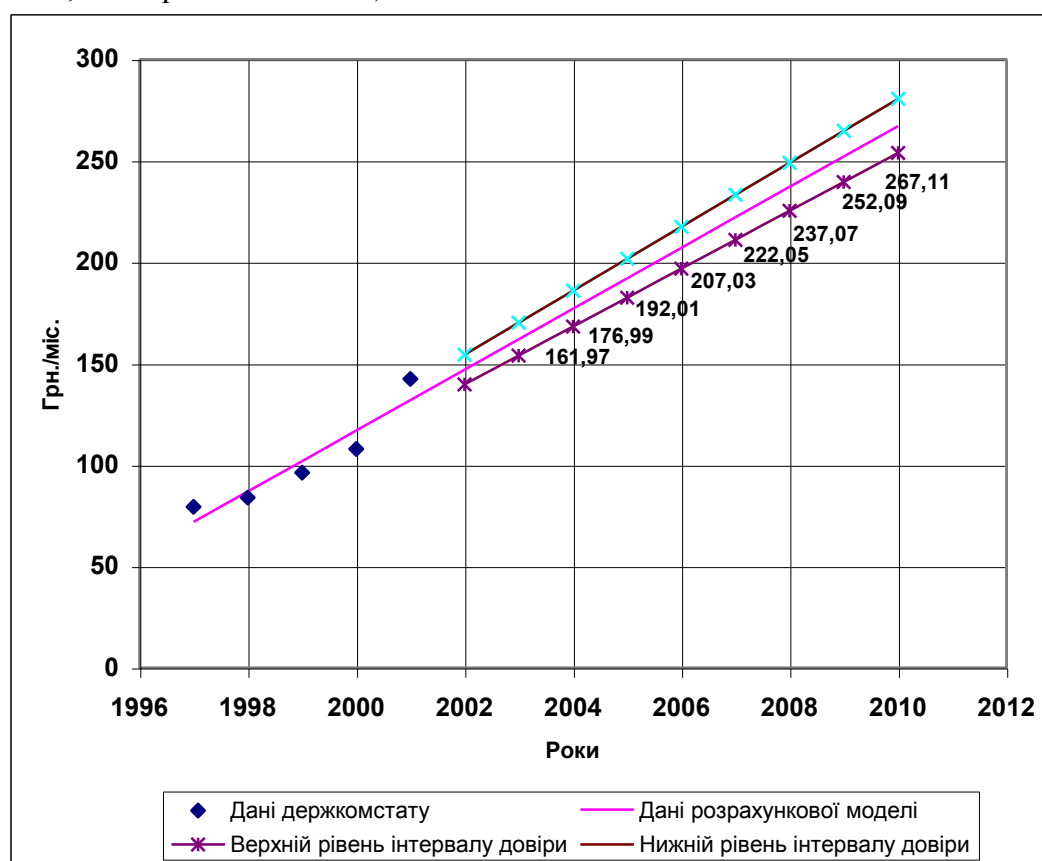

Рисунок 2 - Фактичні і прогнозні показники середньомісячної зарплати сільського населення Кіровоградської області 1997 – 2010 рр.

Рівень довіри отриманих значень показників заробітної плати сільського населення Кіровоградської області на 2010 р. становить – 99%, значимість – 0,0002, величина достовірності апроксимації – 0,88621, а скоригований R^2 (з урахування степеня волі) – 0,84, що підтверджує адекватність моделі експериментальним даним.

Згідно розрахунку прогнозовані показники розміру заробітної плати в місяць для сільського населення на 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 роки складуть відповідно 192,1 грн., 207,1 грн., 222,1 грн., 237,1 грн., 252,2 грн., 267,2 грн.

При обґрунтуванні прогнозу доходів, необхідно враховувати демографічну ситуацію на селі. Показники, що характеризують демографічну ситуацію у сільській місцевості Кіровоградської області за станом на 1.01.2002 року, наведені в таблиці 2 та на рис. 3.

Таблиця 2 - Розподіл сільського населення за віковими групами Кіровоградської області., тис. чол.*

Вікові групи	Постійне населення станом на 1 січня 2002 р.			
	Чоловіки		Жінки	
	осіб	%	осіб	%
0-4	10748	5,172679	10367	4,270684
5-9	14206	6,836908	13497	5,560087
10-14	16648	8,012166	15948	6,569776
15-19	14290	6,877334	13118	5,403958
20-24	13224	6,364301	12214	5,031555
25-29	14207	6,837389	13833	5,698502
30-34	14712	7,08043	13709	5,64742
35-39	14881	7,161764	13442	5,53743
40-44	14877	7,159839	13894	5,723631
45-49	13283	6,392696	13635	5,616936
50-54	12818	6,168906	14165	5,835269
55-59	10188	4,903169	13466	5,547317
60-64	17672	8,504986	22877	9,424177
65-69	8966	4,315058	13105	5,398603
70 і більше	17064	8,212374	45478	18,73465
Всього		100		100

Розподіл сільського населення Кіровоградської області за статтю та віком

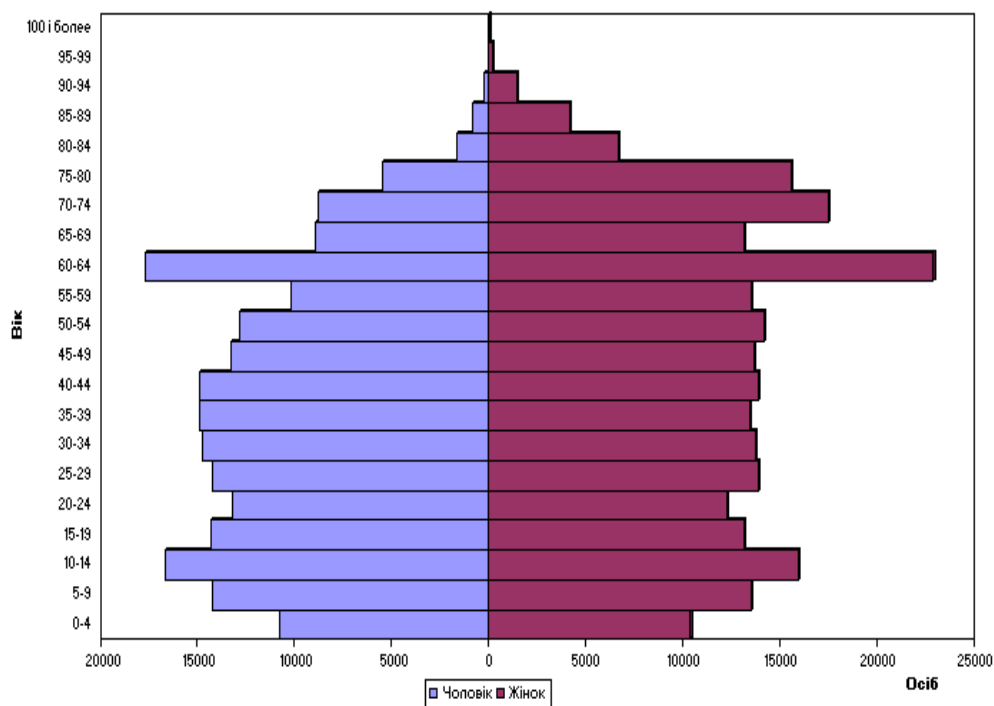

Рисунок 3 - Демографічна піраміда розподілу сільського населення Кіровоградської області за статтю і віком станом на 1.01.2002 року.

На основі даних, наведених у таблиці 3 розраховано прогностні варіанти демографічного складу населення області на 2007, 2012 рр.. З цією метою враховано фактичні показники розподілу народжених за віком матері у сільській місцевості області, отримані шляхом соціального обстеження, проведених у 1994 році [8].

Таблиця 3 - Розподіл народжених за віком матері в сільській місцевості по Кіровоградській області

	1989		1990		1991		1992		1993		Сер. знач.
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	
Всього народжених:	5703	100	5676	100	5777	100	5745	100	5456	100	100
У тому числі у матерів у віці, років:											
молодше 20	1164	20,42	1208	21,28	1273	22,04	1424	24,79	1391	25,5	22,804
20-24	2270	39,80	2244	39,53	2372	41,06	2325	40,47	2127	38,99	39,97
25-29	1255	22,01	1233	21,72	1220	21,12	1169	20,35	1108	20,30	21,1
30-34	618	10,84	672	11,84	575	9,95	523	9,11	520	9,55	10,25
35-39	301	5,29	258	4,55	269	4,66	238	4,14	259	4,75	4,678
40-44	90	1,59	61	1,08	66	1,15	62	1,09	45	0,83	1,148
45-49	3	0,05	-	21,28	1	0,02	3	0,05	4	0,08	0,05

Демографічною особливістю України, і зокрема Кіровоградської області, є різні значення показників смертності населення у сільській місцевості і містах. Середні значення показників народжуваності і коефіцієнти смертності за основними віковими групами для сільського населення (таблиця 4) використано у демографічному прогнозі сільського населення області (таблиця 5).

Таблиця 4 - Коефіцієнти смертності за основними віковими групами для сільського населення (Число померлих на 100000 чоловік відповідного віку).

Всього померлих	У тому числі, у віці, років									
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49
1798,8	143,6	54,9	50,9	107,2	195,4	234,7	327,3	481,8	683,4	937,5
	У тому числі, у віці, років									
	50-54		55-59		60-64		65-69		70 і більше	
	1270,6		1654,4		2219,5		3091,1		9239,6	

Таблиця 5 - Прогноз сільського населення по вікових групах Кіровоградської області на 2007 та 2012 рр., тис. чол.

Вікові групи	Очікується постійного населення							
	2007				2012			
	Чоловіки		Жінки		Чоловіки		Жінки	
		%	Тис. чол.	%	Тис. чол.	%	Тис. чол.	%
	0-4	11345	5,178143	10943	4,313787	11836	5,125363	11485
5-9	10748	4,905657	10367	4,086725	11345	4,912744	10943	4,130182
10-14	14206	6,483975	13497	5,320587	10748	4,654224	10367	3,912784

Продовження тіблиці 5

15-19	16648	7,598565	15948	6,286784	14206	6,151648	13497	5,09413
20-24	14290	6,522315	13118	5,171184	16648	7,209111	15948	6,019203
25-29	13224	6,035765	12214	4,814822	14290	6,188022	13118	4,951085
30-34	14207	6,484431	13833	5,45304	13224	5,726411	12214	4,609892
35-39	14712	6,714926	13709	5,404159	14207	6,152081	13833	5,220946
40-44	14881	6,792062	13442	5,298906	14712	6,370762	13709	5,174145
45-49	14877	6,790236	13894	5,477087	14881	6,443944	13442	5,073372
50-54	13283	6,062695	13635	5,374988	14877	6,442212	13894	5,243969
55-59	12818	5,850457	14165	5,583916	13283	5,751959	13635	5,146215
60-64	10188	4,650059	13466	5,308367	12818	5,5506	14165	5,346251
65-69	17672	8,065944	22877	9,018232	10188	4,411726	13466	5,08243
70 і більше	25995	11,86477	58567	23,08741	43667	18,90919	81236	30,66065
	219094		253675		230930		264952	
		100		100		100		100

Отримані дані групуємо відносно працездатності (табл. 6).

Таблиця 6 - Розподіл і прогноз сільського населення по вікових групах Кіровоградської області, тис. чол.

Вікові групи	Постійне населення					
	Факт		Очікується			
			2005		2010	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Молодшому за працездатний	45162	43026	36269	34778	33900	32767
Працездатний	118920	104796	128123	109214	129486	109075
Старшому за працездатний	43702	94926	50710	102423	62038	114039

Згідно отриманих даних, нами розраховано перспективне навантаження на одного працюючого. Для цього чисельність працездатного населення була скоригована на кількість матерів, що перебувають у відпустці по догляду за дитиною. Отримані дані відображені у таблицю 7.

Таблиця 7 - Розподіл і прогноз сільського населення по вікових групах Кіровоградської області, тис. чол.

Вікові групи	Постійне населення					
	Факт		Очікується			
			2005		2010	
	Чол..	По відношенню до працездатного	Чол.	По відношенню до працездатного	Чол..	По відношенню до працездатного
Молодшому за працездатний	88188	0,4	71047	0,3	66667	0,3
Працездатний	202603	x	215049	x	215240	x
Старшому за працездатний	138628	0,7	153133	0,7	176077	0,8

Дані таблиці свідчать, що на кожного працюючого припадає 0,4 особи у віці старшому за працездатний і 0,6 особи у віці молодшому за працездатний.

Згідно з нашими розрахунками перспективне навантаження на одного працюючого у сільській місцевості Кіровоградської області в 2005 році не зміниться і залишиться на рівні одиниці, а в 2010 році збільшиться на 0,1 і може скласти 1,1. Ситуація погіршується ще й за рахунок збільшення населення у віці старшому за працездатний.

Враховуючи навантаження на одного працюючого, прогнозний склад середнестатистичного домогосподарства та співвідношення між середнім рівнем пенсії та заробітної плати, нами розрахований прогнозний рівень пенсії (при збереженні існуючого співвідношення між заробітною платою і пенсією на перспективу) та загальний дохід персоналу і пенсій на одне домогосподарство (табл. 8).

Таблиця 8 – Перспективний розрахунок доходу в аграрному секторі

Вікові групи населення	Співвідношення між віковими групами населення			Факт 2001, грн..	Прогнозні дані, грн.	
	2001	2005	2010		2005	2010
Молодшому за працездатний	0,4	0,4	0,3	х	х	х
Працездатний	1,0	1,0	1,0	142	192,1	267,2
Старшому за працездатний	0,6	0,6	0,7	80	108,23	150,54
Разом	2	2,0	2,1	222	300,33	417,74
В тому числі на одну особу	х	х	х	111	150	198,92
Склад домогосподарства	2,42	2,4	2,3	х	х	х
На домогосподарство	х	х	х	269	360	457,51

Отримані результати прогнозу загального доходу персоналу і пенсій перевірялися шляхом анкетного опитування сільського населення, метою якого було встановлення рівня загальних доходів на одну особу, які на думку респондентів, необхідні для забезпечення їх потреб. Розроблена анкета, яка враховує демографічний склад домогосподарства. Згідно анкетного опитування всі домогосподарства поділено на три основних групи:

- домогосподарства, що складаються з осіб пенсійного віку;
- домогосподарства, що складаються з осіб працездатного віку;
- домогосподарства, що складаються з осіб працездатного віку та дітей і пенсіонерів.

В залежності від типу опитаних 55 домогосподарств, різних районів Кіровоградської області необхідні суми доходів, на думку респондентів, склали:

для домогосподарств першої категорії 300 грн. на місяць на особу; для домогосподарств другої категорії – 350 грн. на місяць та для домогосподарств третьої категорії – 350 грн. на місяць.

Отже, отримані шляхом опитування бажані суми доходу сільського населення, сьогодні наближені до розміру мінімального споживчого бюджету. Якщо прийняти, що розрахунок мінімального споживчого бюджету починаючи з 1998 року

розраховувався виходячи з реальних цін, і відповідав мінімальним потребам сільських жителів, розрахуємо перспективний розмір мінімального споживчого бюджету.

Розрахунок моделі динаміки і прогнозу мінімального споживчого бюджету здійснено за допомогою програмного забезпечення Stadia. Графічне зображення отриманої моделі, яка є простою регресією і відбивається лінійним рівнянням $y = -34,1 + 74,69 * x$ (де x – роки), на рис. 4 (виконане в MS Excel за даними, що отримані в Stadia).

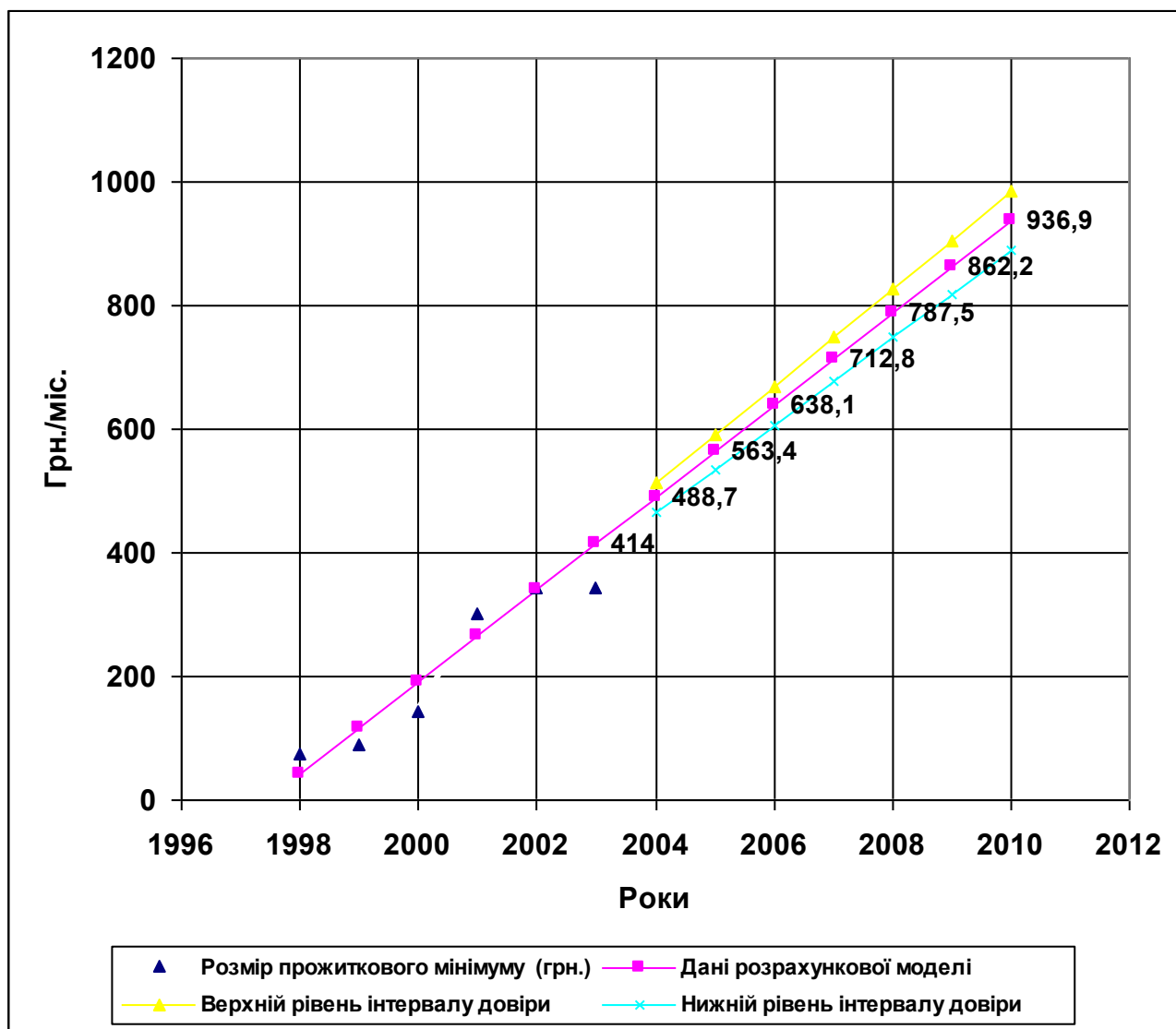

Рисунок 4 - Фактичні і прогнозні показники мінімального споживчого бюджету 1997 – 2010 рр.

Рівень довіри отриманих значень показників мінімального споживчого бюджету на 2010 р. становить – 99%, значимість – 0,0001, величина достовірності апроксимації – 0,91344, а скоригований R^2 (з урахування степеня волі) – 0,88, що підтверджує адекватність моделі експериментальним даним.

Згідно розрахунку прогнозовані показники мінімального споживчого бюджету в місяць для сільського населення на 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 роки складуть відповідно 563,4 грн., 638,1 грн., 712,8 грн., 787,5 грн., 862,2 грн., 936,9 грн.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. В умовах ринкової трансформації аграрної економіки рівень і структуру доходів сільського населення значною мірою визначають їх грошові надходження від

реалізації товарної продукції, виробленої в особистих селянських господарствах і доходи від власності на землю та майно колишніх колективних сільськогосподарських підприємств. У зв'язку з цим у наукових дослідженнях і експертних оцінках доцільно використовувати визначення поняття “доходи сільського населення”, уточнене шляхом включення до нього аспектів, пов'язаних з доходами на власність, чистим доходом особистих селянських господарств, а також з фактором часу.

2. За результатами опитування домогосподарств різних районів Кіровоградської області про сукупні грошові доходи, для забезпечення їх мінімальних потреб в залежності від групи сімей складають 300-350 грн. на одну особу в місяць.

3. Розмір мінімального споживчого бюджету однієї особи сільського населення Кіровоградської області буде дорівнювати у 2005 р. – 563 грн., а у 2010 р. – 937 грн. у місяць. При збереженні існуючої тенденції динаміки зарплати сільського населення її рівень у перспективі зростатиме помірними темпами і не забезпечуватиме мінімальних потреб.

Список літератури

1. Preparation and use of food-based dietary guidelines: repost of a joint FAQ/WHO consultation (who technical report series: 880) World Health Organization Geneva, 1998
2. The management of nutrition in major emergencies // World Health Organization Geneva, 2000
3. Азримиян А.Н. Большой экономический словарь. / - 4-е изд., доп. и перер. - М.: Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.
4. Дробозина Л.А. Финансы: Учебник для вузов. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 2000. – 527 с.
5. Здоровье – 21: Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ (Европейская серия по достижению здоровья для всех №6), Классификация NLM:WA 540 GA1 //Всемирная организация здравоохранения, Европейское региональное бюро, Копенгаген. 1999
6. Иванов Ю.Н. Экономическая статистика.: Учебник. - 2-е изд., доп.: – М.: ИНФРА-М, 2002. – 480 с.
7. Населення України, 1993 рік /Міністерство статистики України; Відповідальні за випуск О.М. Гладун та О.А. Колосова. – К.: 1994 – 596 с.
8. Прибуткова І.М. Основи демографії: Посібник для студентів гуманітарних і суспільних факультетів вищих навчальних закладів. – К.: “АртЕк”, 1995. – 256 с., іл. – (Трансформація гуманітарної освіти в Україні).
9. Рынок труда и доходы населения: Учебное пособие:/ Ред.Н.А.Волгин.-М.-Филинь.1999.-280с.
10. Савченко П., Федорова М., Шелкова Е. Уровень и качество жизни: понятия, индикаторы, современное состояние в России //Российский экономический журнал №7, 2000, - С.66 – 72
11. Склярская В.А. Экономика и социология труда: Учебное пособие. -М. : Изд-во УРАО, 1998. - 176с.
12. Соколинский В., Исалова М. Экономическая политика спецкурс // Российский экономический журнал – 1995. - №11. – С. 98-107.

В статье рассмотрены “доходы сельского населения”, как экономическая категория и автономный специфический объект регулирования. Определен размер совокупных денежных доходов для обеспечения минимальных потребностей сельского населения и рассчитан их перспективный размер.

In the article the “profits of rural population” are considered, how an economic category and autonomous specific object of adjusting is. The size of gross money incomes is definite for providing of minimum necessities of rural population and calculated their perspective size